

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת כי תשא תשע"ח

חטא העגל וחטא הצלם

לפרעה" (שמות ז, א) - שופט ומנהיג לפרעה (עי' רש"י שם). וכן כאן, "קיום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו" פירושו - עשה לנו מנהיג שילך לפנינו. ועכ"פ, גם לפירוש זה, כונתם היתה לחפץ שתשרה עליו השכינה, ושהיא תנהיגם].

חטא העגל - נסיון להכריח את השכינה

והנה, מחשבה זו כשלעצמה, לעשות איזה חפץ או מקום מיוחד בעולם שתשרה עליו השכינה, עדיין איננה מחשבה פסולה. זו הרי המחשבה העומדת ביסוד הענין של המקדש, ובני ישראל כבר ידעו באותה שעה שמקדש שכזה עתיד להבנות, שהרי אמרו בשירת הים (ברוח הקודש): "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, מכוון לשבתך פעלת ה', מקדש - ה' - פוננו ידוך" (שם טו, יז), כלומר: הקב"ה עתיד לבנות לו מקדש, שישמש כמקום להשראת השכינה בעולם. אמנם ישראל לא הגיעו עדין ל"הר נחלתך", ששם אמור להבנות המקום המדובר, אבל הקב"ה הרי הסכים לעשות מקום זמני להשראת השכינה גם בטרם הגיעו ל"הר נחלתך", והוא המשכן שבמדבר, וא"כ מה נורא כל כך שישראל רוצים לעשות מקום כזה כבר עכשיו? מה הטענה הגדולה עליהם?

אמנם נכון שישראל טעו בבחירת הצורה שעליה בחר הקב"ה להשרות את שכינתו, עשו צורת עגל והקב"ה אמר לעשות צורת כרובים (בקדש הקדשים), אבל טעות זו אינה חמורה כל כך, לכאורה, ואין בה כדי להסביר את הקצף הגדול שיצא עליהם. הרי עוד לא ידעו ולא שמעו את הציווי של "אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (שם כ, כ), שענינו הוא שלא לשנות את צורת הכרובים (רש"י שם), ואם כן הם אינם יודעים עדיין שהקב"ה חפץ בצורת כרובים דוקא ולא בצורה אחרת⁶, וטעו לחשוב שהקב"ה חפץ בצורת עגל. אם כן, על מה חרי האף הגדול הזה על ישראל, על שעשו מקום להשראת השכינה? בגלל שטעו בין צורת כרוב לצורת עגל?!

נראה לבאר ענין זה בשני אופנים: האופן הראשון שאפשר לבאר הוא, שכעסו של הקב"ה לא היה באמת על עצם עשיית העגל, כיון שעצם עשיית העגל לא היה עון חמור כל כך, כפי שהסברנו. על מה אפוא היה הכעס הגדול? כנראה שהכעס הגדול היה על כך, שבני ישראל חשבו, שעל ידי שיעשו עגל, יהיה הקב"ה מוכרח להשרות את שכינתו עליו, (שכן לפי הבנתם, הנהגת ה' במדבר היתה בבחינת "פני שור", כנזכר לעיל, ולכן סברו שעל צורה זו יהיה מוכרח הקב"ה להשרות את שכינתו). כל כך היו בטוחים בזה, עד שלא טרחו כלל לברר, האם השכינה אכן שורה על העגל שעשו. הם לא מצפים לאות שמימית שתודיע להם שהשכינה אכן ירדה לשרות על העגל, כגון שתרד עליו אש מן השמים, כפי שהיה אח"כ במשכן (ויקרא ט, כד) ובמקדש (דהיי"ב ז, א), אלא מגישים שלמים ויושבים לאכול ולשתות (שמות לב, ו), מתוך "ידיעה"

כוונת בני ישראל בעשיית העגל

התורה מספרת: "וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר, ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו: קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, כי זה משה האיש... לא ידענו מה היה לו" (שמות לב, א). לפי חשבונם של ישראל, משה היה אמור כבר לרדת מן ההר (עי' רש"י שם), והנה הוא לא מגיע. בנוסף לכך, "בא השטן וערבב את העולם, והראה דמות חושך ואפלה וערוביאה, לומר: ודאי מת משה, לכך בא ערוביאה לעולם" (רש"י שם). בעקבות כך, נקהלים ישראל על אהרן, ודורשים ממנו: "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו"!

וצריך להבין: מה פירושו "קום עשה לנו אלהים"? וכי אפשר לעשות אלהים?! חוץ מזה, לשם מה נחוצים להם אלהים חדשים? הרי גם אם משה מת, אבל הקב"ה חי וקיים! וגם השטן לא הראה להם כאילו הקב"ה איננו, אלא הראה רק שמה איננו. ואם כן, מה שהם זקוקים לו הוא תחליף למשה, ולא אלהים חדשים.

גם את דברי ישראל לאחר שנעשה העגל, קשה מאד להבין: "אלה אלהיך ישראל אשר העלונך מארץ מצרים" (שם, ד). מה הכוונה בזה? איך יתכן לומר, שעגל שנעשה היום, הוא זה שהוציא את ישראל ממצרים לפני שלשה חודשים? הרי רק שוטה גמור יאמר כזה דבר! (עי' רמב"ן שם) האם היו ישראל שוטים עד כדי כך?! ודאי שלא! אם היו שוטים עד כדי כך, הקב"ה לא היה כועס עליהם. על שוטה צריך לרחם, לא לכעוס. ברור אפוא, שלא היו שוטים. הם היו דור דעה¹, דור שזכה לדבר עם השכינה, ולקבל נבואה במדרגה גבוהה יותר מיחזקאל בן בוזי וכל הנביאים (עי' רש"י שם טו, ב ד"ה זה א-לי). מה אם כן הפשט בפרשה הזו?

בעקבות שאלות אלו ואחרות הסבירו הראשונים, שכוונת ישראל לא היתה לעשות לעצמם אלוהות חדשה ח"ו, אלא רק להעמיד להם "פְּבֹד חֹנֶה פְּצוּרַת גֹּיִה" (אב"ע שם לב, א; וכעין זה בכוזרי מאמר א' סי' צ"ז). כלומר, חפץ גשמי שעליו שורה השכינה. עד עכשיו משה היה ה"חפץ" הזה, אבל עכשיו, שמה איננו, הם מבקשים משהו אחר שתשרה עליו השכינה, כפי ששרתה על משה^{2,3}. הראשונים ביארו באופנים שונים, למה נבחרה למטרה זו דוקא צורת שור⁴, אך הכל מודים שלא תחליף לקב"ה חפשו בני ישראל, אלא תחליף למשה רבינו, כ"חפץ" ששורה עליו השכינה⁵.

זהו שאמרו ישראל, "אלה אלהיך ישראל אשר העלונך מארץ מצרים". כלומר, זהו החפץ שעליו שורה מעתה השכינה שהוציאה אותנו ממצרים (ולא שהעגל עצמו הוציאם ממצרים). זהו גם פירושו בקשתם, "קום עשה לנו אלהים". כלומר, עשה לנו איזה חפץ שתשרה עליו שכינת אלקים. [ועוד אפשר לבאר, ש"אלהים" שבפסוק זה פירושו מנהיג, ולא אלוהות, וכמו שאמר הקב"ה למשה: "ראה נתתיך אלהים"

מלעשותה, הרי הוא נדון כשוגג במה שעשה. ואולם אם הוא יהודי שלא אכפת לו מהלכה, וגם אם היה יודע שההלכה אוסרת לעשות מלאכה זו בשבת לא היה נמנע מלעשותה - א"כ הרי הוא נדון כמזיד, למרות שבפועל לא ידע שאסור לעשות כן בשבת. וכך גם בענייננו. כיון שישראל לא מתעניינים כלל לדעת מה רצון ה' במצב שנוצר, אלא מכתיבים לאהרן וחור מה לעשות - ממילא כל מה שעשו שלא כרצון ה' נדון כמזיד, ולא כשוגג.

מפני מה נתחייבו ישראל כליה בזמן מרדכי ואסתר

כפי שהסברנו, הקב"ה כעס על ישראל על שעשו צורה. לא היתה כאן ע"ז ממש, אבל היתה עכ"פ מראית עין של עבודה זרה.

כעין זה היה גם בתקופה מאוחרת יותר. הגמרא מביאה (מגילה יב, א), שתלמידיו של רשב"י שאלו אותו, מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור פליה? - הרי לא רק המן גזר מיתה על היהודים, אלא גם הקב"ה גזר, כפי שאמרו במדרש (אסתר ז, יח), וכפי שמוכח בסליחות לתענית אסתר, [צור הספיקים לכתוב אגרת לאבד שברם] [ועי' רש"י אסתר ד, א]. למה גזר הקב"ה גזרה כזו על ישראל? - כך שאלו תלמידיו של רשב"י את רבם. "אמר להם רשב"י, אקרו אָתֶם. אמרו לו, מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע". אחשוורוש עושה "לכל העם הנמצאים בשושן הפירה למגדול ועד קטן משתה שבצעת ימים" (אסתר א, ה), וגם היהודים אשר בשושן משתתפים במשתה הזו - לכן נגזרה עליהם גזרת המן.

מה היתה הבעיה להשתתף באותו משתה? בעיה אחת שהיתה שם, היא עצם הישיבה במשתה יחד עם גויים, מה שעלול להוביל להתקרבות אליהם ולהתבוללות בהם. אבל חוץ מזה, חז"ל מוסרים לנו שאחשוורוש עשה את אותו משתה מפני שלפי חשבונו עבר זמן גאולתם של ישראל, ללא שנאלו. מזה הסיק אחשוורוש, שאין עוד תקוה לישראל להגאל, ו"לכבוד" זה עשה את המשתה (מגילה יא, ב). חז"ל מוסרים עוד, ש"לכבוד" אותו ארוע לבש אחשוורוש את בגדי הכהן הגדול שנשדדו ע"י נבוכדנצר בחורבן הבית ונתגלגלו לידיו של אחשוורוש (שם יב, א. ועי' רש"י שם), וכן צוה להוציא מן הגונדן "פלים מפלים שונים" (אסתר א, ז), הלא הם כלי כסף וזהב שנבזזו מן המקדש, ובהם הוגש היין לאורחי המשתה (אסתר א, יא). כיצד אפשר להשתתף במעמד נורא שכזה? ודאי שאסור להשתתף במשתה כזה! מרדכי באמת מזהיר את יהודי שושן שלא להשתתף במשתה, אבל הם לא שומעים לו (אסתר ז, יד). "הזקן הזה, מה הוא כבר מביין?... הרי ברור שחייבים להשתתף במשתה הזו! יש כאן הזדמנות פז לטפח יחסים טובים עם הגויים שאנו שוכנים בתוכם, וכן להוכיח נאמנות למלך. אם אף יהודי אחד לא יגיע למשתה, הדבר עלול להתפרש כחוסר נאמנות למלך, ומי יודע מה עלולות להיות התוצאות מזה!" מסיבות אלו, יהודי שושן מחליטים שלא לשמוע בקול מרדכי. הם הולכים למשתה, ובכך מביאים על עצמם את גזרתו של המן, "מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע". כך אמרו תלמידיו של רשב"י לרבם.

אמר להם רבי שמעון: "אם כן, שבשושן יהרגו, שבכל

גמורה שעל צורה זו השכינה שורה! אם היו מתפללים, "אנא ה', השרה שכינתך על העגל הזה", כמו שאנו מתפללים "השב את העבודה לדביר ביתך", שהשכינה תחזור לירושלים - ה' לא היה כועס כל כך. אבל הם לא עושים כך. הם סבורים שצורת העגל מכריחה מאליה את הקב"ה להשרות שכינתו עליה. ולחשוב כך, זהו כבר חטא חמור מאד. הקב"ה הוא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות. הוא מעל כל צורה, ומעל כל חוק טבע או חוק אחר, ואי אפשר להכריח אותו לכלום. ממילא, אם עושים עגל - או כל דבר אחר - מתוך מחשבה שעל צורה זו מוכרח הקב"ה להשרות את שכינתו, יש כאן יחוס כח עצמי לְדַבֵּר זולתו ית', שעושים את הקב"ה מוכרח וכפוף כלפיו ח"ו, וזהו פגם גדול באמונה ביחוד ה'. אין בעולם עצמיות זולת עצמיותו של הקב"ה, וכל כח בעולם פועל רק ברצון ה'! ברצון ה' הוא פועל כך, וברצון ה' הוא יפעל אחרת, או שלא יפעל ולא יתקיים כלל. זהו לענ"ד החומר הגדול שבחטא העגל, שהפכו (בדעתם) את הקב"ה מ"מכריח" ל"מוכרח" ח"ו. לכן נחשב להם החטא הזה לעבודה זרה, כי סברו בדעתם שיש בעולם כח זולתו ית', שאליו גם הקב"ה מוכרח להכפיף עצמו, ח"ו.

חטא העגל - נסיון "להכריח" את חכמי התורה

עוד אפשר לבאר, שכעסו של הקב"ה היה באמת על עצם עשיית העגל. והגם שישראל היו שוגגים בדבר הזה, כפי שהזכרנו לעיל, מ"מ בנסיבות שהיו כאן - החטא נחשב למזיד, ולא לשוגג. מדוע? שהרי לפני שמשו רבינו עולה להר סיני, הוא אומר לישראל: "הנה אֶהְרֵן וְחֹר וְעַמְקֶם, מִי בַעַל דְּבָרִים וְצֶשׂ אֱלֹהִים" (שמות כד, יד). אם תהיינה לכם שאלות, גשו וְשַׁאלוּ את אהרן וחור. הם גדולי הדור בהערדרי, והם יפסקו את כל השאלות. ממילא, מה היו ישראל צריכים לעשות כשסברו שמשו מת? היו צריכים לבוא אל אהרן ואל חור, ולשאל אותם: "למדונו רבותינו! משה איננו! מה נעשה עכשיו?" ואז, או שאהרן וחור היו מכריעים מדעת תורה שלהם מה צריך לעשות, אם אהרן יהיה מעתה המנהיג, או חור, או יהושע או מישהו אחר, או שאהרן (שהיה נביא) היה שואל את הקב"ה, והקב"ה היה אומר לו מה לעשות. הקב"ה היה אומר לו מן הסתם את האמת, שמשו עדיין חי ויחזור במהרה, אבל גם אם האמת היתה שמשו לא היה חי, הקב"ה היה כבר מנקה את אהרן מה לעשות במצב החדש שנוצר.

אבל לא כך נהגו בני ישראל. במקום לשאול את אהרן מה לעשות, הם מכתיבים לו מה לעשות: "קום עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים!" (שם לב, א) לא כתוב: "וַיִּקְהַל הָעָם אֶל אֶהְרֵן", אלא: "וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהְרֵן"⁷ (שם). כלומר, הם קָע ליו, מכתיבים לו מה לעשות, וכשחור מתנגד, הם הורגים אותו (רש"י שם, ה). לכן החשיב הקב"ה את בני ישראל כמזידים בחטא העגל, ולא כשוגגים. מפני שבמקום לשאול את חכמי התורה מה לעשות, הם הכתיבו להם מה לעשות, ומי שלא הסכים - הרגו אותו. זו כבר סיבה להחשיב את חטא העגל למזיד, ולא לשוגג.

משל למה הדבר דומה? - למי שעושה מלאכה בשבת, ואינו יודע שמלאכה זו אסורה בשבת. שאם הוא יהודי שאכפת לו מהלכה, ואם היה יודע שמלאכה זו אסורה בשבת היה נמנע

ותלמידיו מתקשים למצוא את העבירה, ומצד שני זה כ"כ חמור, עד שבגלל זה הקב"ה ח"ו היה עלול לאבד את כל כלל ישראל, עד שהיה צורך בתיקון.

זהו כמובן לקח בשבילנו, להקפיד שלא ניכשל במה שנכשלו הם - ביטול מצות עשה שהיא איננה חובה. אמנם אין בזה עבירה גמורה, אבל בעידן ריתחא יש תביעה בשמים גם על דבר כזה: למה לא חיפשת לעשות את המצוה? יכולת לעשות מצוה ולא עשית! בעידן ריתחא הקב"ה מעניש גם על זה. עידן ריתחא, הרי אף פעם איננו יודעים מתי הוא יהיה. אולי אם יש מחללי שבת ושאר עבירות, זהו כבר עידן ריתחא מספיק ח"ו. צריך א"כ להזהר מאד לקיים מצוות עשה, גם כאלה שהן לא חיוב גמור, רק רשות, גם את אלה להשתדל לקיים, שלא יהיה אצלנו ח"ו עידן ריתחא ונענש. ולהפך, נזכה לקדש שם שמים. מאיתנו הרי לא דורשים ליפול לכבשן האש ב"ה, אין לנו כבשן האש, אפשר לקיים מצוות בלי כבשן האש, אז ודאי צריך להשתדל לעשות מצוות ולהרבות במצוות כמה שאפשר, שלא יהיה ח"ו שוב מה שהיה בשושן הבירה.

כבר דיברנו בשבועות הקודמים על כך, שעיקר שמחת פורים היא על זה שמארכת הנס קבלו את התורה ברצון, לא מתוך אונס וכפיה, ובזה בטלה ה"מודעא רבה לאוריתא" שהיתה על קבלת התורה של סיני (עי' שבת פח, א). קבלת התורה פירושה גם לקיים את מצוות התורה, להראות שאנו עושים כל מצוה שבתורה אם רק באה לידינו, לא להחמיץ אותה, זה יהיה התיקון גם לחטא שהשתחוו לצלם וגם לחטא שאמרו "מודעא רבא לאוריתא". כי באמת הטענה של "מודעא רבא לאוריתא" איננה טענה אמיתית. הקב"ה יכול לחייב לקבל תורה גם אם לא תרצה. הוא לא צריך הסכמה שלך. כך שהטענה בעצם איננה טענה. בכל זאת ישראל השתמשו בתירוץ הזה כדי לומר שהתורה לא מחייבת אותם. היום אין לנו תירוץ. התורה מחייבת אותנו. קיבלנו אותה בשושן, ולא נעזוב אותה. נשתדל לקיים את כל המצוות. זהו עיקר שמחת פורים, ש"הדור קבלוה בימי אחשוורוש".

"לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה" - גדר התקנה

בסידור רב עמרם גאון כתוב מנהג, שאפילו ה"מתנגדים" הגדולים ביותר אינם נוהגים אותו. בסידור רב עמרם כתוב: "אין אומרים הלל בפורים... לפיכך נופל אדם על פניו בפורים... ומבקשים רחמים הרבה, ונופלין על פניהם... שאין דומה פורים לכל המועדות ולחנוכה, שבכולן אנו אומרים את ההלל, ואומרים 'זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה' נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה בו', ואילו בפורים אין אומרים אותו... ואנו צריכים לרחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה" (סדר רב עמרם, סוף סדר פורים). אנו איננו נוהגים כן, אבל כך כתוב בסידור רב עמרם גאון.

כנראה שהבין, שמה שתקנו "יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה" בפורים, אין הכוונה שהיום עצמו הוא יום שמחה, אלא הכוונה היא רק שצריך לקיים בו מצות שמחה. אנו שמחים ביום הזה, אבל השמחה איננה עיצומו ואופיו של היום¹¹. לכן אין סתירה בין הדברים. אפשר לקיים נפילת אפים כמו ביום רגיל, ואח"כ לקיים מצות משתה ושמחה. [מה שאין כן שלושת הרגלים, שבהם השמחה היא מעיצומו של היום. לכן שם לא שייך לקיים נפילת אפים, כי היא סתירה לעיצומו של יום].

העולם כולו אל יהרגו". שהרי רק יהודי שושן הוזמנו למשתה והשתתפו בו, ולמה נגזרה הגזרה על כל היהודים שבכל מדינות המלך אחשוורוש? "אמרו לו: אמור אתה! אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם". אמנם מאורע זה לא קרה בימי אחשוורוש והמן, אלא בימי נבוכדנצר, וכבר עברו כמה עשרות שנים מאז, אבל בימי נבוכדנצר, כשהוא העמיד צלם בבקעת דורא (דניאל ג, א) - חוץ מחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לו, ודניאל שלא היה שם (סנה' צג, א), ישראל בכללותם השתחוו לצלם, ועל זה נגזרה עליהם עכשיו הגזרה. "אמרו לו [תלמידיו לרשב"י], וכי משוא פנים יש בדבר?" אם באמת היו חייבים מיתה, למה הקב"ה ביטל אותה? - "אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים". ישראל לא רצו באמת להשתחוו לצלם. רק מפקד המלך עשו כן. לכן, גם הקב"ה החליט רק להפחיד אותם, ולא רצה באמת להשמידם.

ונשאלת השאלה: מה התחדש כעת? הרי מזמן נבוכדנצר עברו כבר עשרות שנים! נבוכדנצר מלך ארבעים וחמש שנה, אח"כ מלך אויל מרוודך בנו, אח"כ בלשצר בן בנו⁸, אח"כ דריוש המדי, אח"כ כורש הפרסי⁹, אחרי כורש היה עוד מלך¹⁰, ואח"כ מלך אחשוורוש. עברו כבר הרבה שנים מאז שהשתחוו הצלם. מה פתאום עכשיו נענשו על זה?

תירץ החת"ם סופר כך: הרי כבר כתבו התוספות בשם רבינו תם, שאותו צלם לא היה עבודה זרה, אלא אנדרטא בעלמא שעשה נבוכדנצר לכבוד עצמו, ומצד עיקר הדין לא היה איסור להשתחוו לה (תוס' פסחים נג, ב ד"ה מה). ובכל זאת, חנניה מישאל ועזריה מצאו לנכון לקדש את השם וללכת לכבשן האש ולא להשתחוו לאותו צלם, ושאר היהודים לא מצאו לנכון לעשות כן. הם לא עברו על איסור עבודה זרה, אפילו לא על לאו של חילול השם, אלא שלא קיימו מצות עשה של קידוש השם - וְנִקְדְּשִׁיתָ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כב, לב). ביטול עֲשֵׂה קיומי, לא עֲשֵׂה שהיו חייבים בו.

אם כן, אפשר שמסיבה זו הכל "עבר בשקט" מימות נבוכדנצר עד היום. כי לא היתה סיבה של ממש להעניש את ישראל על מה שהשתחוו לצלם. אבל עכשיו, כשיהודי שושן נהנו מסעודתו של אותו רשע, נהיה "עידנא דריתחא" בשמים, ובעידנא דריתחא מענישים גם על ביטול עשה קיומי (מנחות מא, א). לכן נזכר להם עתה העוון הזה, שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, ולא קיימו מצות עשה של קידוש השם (דרשות חת"ם סופר דף קע"ו ע"ב).

לפי זה יש לבאר עוד, למה בהתחלה, כששאלו התלמידים את רשב"י מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור פליה, לא ענה להם מיד "מפני שהשתחוו לצלם", אלא אמר להם "אמרו אתם". כי דבר זה בפני עצמו אינו סיבה מספקת להענישם, אם לא בעידנא דריתחא. אבל אחרי שאמרו לו שנהנו מסעודתו של אותו רשע - זוהי כבר סיבה לפקוד עליהם גם את העוון הזה, שהשתחוו לצלם.

רואים עד כמה חמור הוא העון של אי קיום מצות עשה. כל ישראל היו יכולים להיות ח"ו מושמדים בגלל זה בימי אחשוורוש, לולא מרדכי הצדיק ושאר הצדיקים שביטלו את הגזירה. רואים עד כמה החומרה שהקב"ה מדקדק עם ישראל כחוט השערה. מצד אחד לא היתה כאן עבירה, רשב"י

במצות ובמעשים טובים, ונזכה שלכל היהודים תהיה אורה
ושמחה וששון ויקר, אמן ואמן.

אנו איננו פוסקים כרב עמרם גאון. אנו פוסקים שלא לומר
תחנון בפורים (שו"ע או"ח סי' תרצ"ג ס"ג). ובכל זאת בודאי נכון
להתפלל בפורים, שמי שעזר לאבותינו בימי מרדכי ואסתר
יעזור גם לנו ויושיענו מכל צרותינו תשועת עולמים¹². נשתדל
לקבל את התורה מרצון כמו שקיבלו אבותינו בשושן, נרבה

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. שנאמר: "ויתרב חקמת שלמה מקמת כל בני קדם... ויחפם מפל האדם, מאיתן האזרחי והימן וכלפל וד ד ע" (מל"א ה, י-יא). "דרדע - זה דור המדבר, שכולו דעה" (ויק"ר ט, א). ואמרו בזוהר על "דרא דמדברא, דלא הוה בעלמא דרא עלאה פְּדָרָא דָא, ולא יהא עד דיייתי מלכא משיחא" (זוהר ח"ג קסח, ב). וכתב הרצ"ה מלובלין, "כי דור המדבר הם ראשים שבכל הדורות, ונפש היותר פחות שבדור המדבר הוא אחר כך מתגלגל ובא להיות ראש באיזה דור... דדור המדבר הם הלב ובית קודש קדשים של כל הדורות, שאפילו האחרון שבהם הוא ראש ולב באיזה דור" (ישראל קדושים אות ה', דף ח', ע"ש).
2. ע"י אב"ע ורמב"ן (שמות לב, א) שהביאו כמה וכמה הוכחות לכך, מן הכתוב ומעצם הענין, שישראל ודאי לא התכונו לעשות להם "אלהים" אחרים ח"ו, אלא רק "משה" אחר. נוגס רש"י שפירש "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו" - "אלהות הרבה איוו להם", ביארו המפרשים, שאין הכוונה לע"ז ממש - ע"י רמב"ן (שם). ואכמ"ל. ומה שמצאנו בחז"ל שהיתה בחטא העגל עבודה זרה ממש, "מדפלו ישראל לעגל, גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים, וכי אתו עובדי כוכבים, שליחותא דידהו עבדי" (ע"ז נג, ב), וכן מבואר בגמ' שהעובדים לעגל בעדים והתראה נהרגו במיתת ב"ד כעובדי ע"ז (יומא טו, ב). וע"י רש"י שמות לב, כ ורמב"ן שם, כז) - זהו מפני שאחר שנעשה העגל, היו באמת מעטים מישראל שחשבו אותו לע"ז ממש ועבדוהו (אב"ע שם, א ורמב"ן שם, ה). אבל אהרן ורוב ישראל - לא זו היתה כוונתם, אלא כפי שנתבאר כאן למעלה].
3. ע"פ המבואר כאן - שישראל לא נתכוונו לעשות להם ע"ז ממש ח"ו, אלא רק חפץ שתשרה עליו השכינה כמו ששרתה על משה - יש מבארים את מה שמצינו בגמ', שאשורות שנמצאו בא"י בזמן כיבושה נקראו בפי חז"ל "אשרה דמשה", כיון שהיו בדורו של משה (סוכה לא, ב). דצ"ע, למה לא הקפידו חז"ל מלהשתמש בלשון זו - "אשרה דמשה" - דיש במשמעותה כאילו ח"ו היתה אשרה שלו. וע"פ המבואר כאן יש מבארים, דכיון שכל מה שנאסרו אשרות אלה הוא מחמת ש"מדפלו ישראל לעגל, גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים, וכי אתו עובדי כוכבים, שליחותא דידהו עבדי" (ע"ז נג, ב), [דאל"כ לא היה להן להאסר ע"י הגויים שעבדו להן, דא"י ירושה לנו מאבותינו, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו (ע"ש)], א"כ לְשִׁבְחָן של ישראל כינו אותם חז"ל "אשרה דמשה", היינו שנאסרה מחמת שישראל בקשו לעשות להם חפץ שתשרה עליו שכינה כמו על משה, ולא שהתכוונו לע"ז ממש. [אלא שאחר שנעשה העגל, היו באמת מעטים מישראל שחשבו אותו לע"ז ממש ועבדוהו, ורק מחמת זה נאסרו האשרות שבא"י, כנזכר לעיל בהערה הקודמת].
4. באב"ע משמע שבחרו בצורת שור ע"פ חכמת המזלות. (וכן הביא הרמב"ן בשמו). והרמב"ן דחה את דבריו וביאר שאהרן בחר בצורת שור (שמות לב, ד), כיון שהיא אחת מארבע הצורות שבמרכבה העליונה (ע"י יחזקאל א, י). ובחר דוקא בצורה זו ולא באחת משאר הצורות שבמרכבה, כי סבר שהנהגת ה' עם ישראל במדבר היא בבחינה זו (ע"י בדבריו שביאר הענין).
5. כך ביאר האבן עזרא. והרמב"ן חלק עליו, אך ביאר באופן דומה לזה, וז"ל: "לא נעשה העגל... להיות בצורתו חונה כבוד" (כדברי האב"ע), אלא "עשו הצורה [כדין] לכיון בעבודתה אל ענינה". כלומר: ישראל רצו לעבוד לה' דרך המידה העליונה הנקראת "פני שור" (מהטעם שהתבאר בהערה הקודמת), והעגל נעשה כדי לסייע להם לכוון במחשבתם לצורה זו, אך לא כדי שתשרה עליו השכינה.
6. כך עכ"פ לפי שיטת רש"י (שמות לא, יח), שמעשה העגל קדם לצייוי על בניית המשכן, וממילא גם לצייוי שלא לשנות את צורת הכרובים, הקשור למשכן. ואולם, גם לשיטת הרמב"ן, שהצייוי על המשכן קדם לחטא העגל, מ"מ את מסירת הצייוי לבני ישראל לא הספיק משה רבינו לבצע עד לאחר חטא העגל (ע"י רמב"ן שם לה, א, וכן ויקרא ח, ב).
7. "כל קהילה ואחריה על' - היא גנאי. ואם אחריה אָל' - היא לשבח" (אבן עזרא שמות לב, א).
8. ע"י ירמיהו (כז, ו-ז) ורש"י שם.
9. חתנו של דריש המדי. כורש זה, הוא שהתיר לבנות את בית המקדש, אך אח"כ חזר בו ואסר לבנותו.
10. כמבישא-כנבוזי (מלך כחצי שנה בלבד. ע"י רש"י דניאל יא, ב).
11. ובאמת נחלקו הראשונים בסברא זו - ע"י תוס' (מגילה ו, ב ד"ה ורבי אליעזר) שהביאו מחלוקת הראשונים, האם גם ב"ד וט"ו שבאדר הראשון צריך לנהוג משתה ושמחה, או לא. [וגם הרמ"א (או"ח סי' תרצ"ז) הביא בזה שתי דעות]. ושורש מחלוקת זו נעוץ בשאלה, האם ימי י"ד וט"ו באדר הם במהותם ואופיים ימי משתה ושמחה, וא"כ גם באדר הראשון צריך לעשות בהם משתה ושמחה, שכן גם אדר הראשון הוא "אדר", או שאין ימים אלו ימי משתה ושמחה במהותם ואופיים, ורק על הגברא מוטל לעשות בהם משתה ושמחה זכר לנס, והוי כחיוב קריאת המגילה, שהוא חובת גברא בעלמא, ואינו ממהות ואופי היום, וא"כ חיובו רק פעם אחת, באדר השני, ובאדר הראשון אינו חייב בזה. וכנראה שרב עמרם גאון סובר כפי הדעה השניה.
12. ובאמת בהרבה ספרים מבואר, שפורים הוא יום המסוגל מאד לקיבול תפלות, והוא עת רצון גדול; ואפילו אם תפלתו היא בבחינת "ויבְּכַן אָבּוּא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כָפַת" (אסתר ד, טז), שמבקש מִה' מה שלא מגיע לו - הקב"ה אומר לו: "מַה בְּקִשְׁתָּךְ - וַיִּצְטַן לָךְ". וכל הפושט יד ומבקש - נותנין לו (ע"י "פרי צדיק" עניני פורים סוף אות א').